

بیمه‌ی مسئولیت مدنی متصدیان حمل و نقل

مطالعه‌ی تطبیقی در حقوق ایران و کنوانسیون‌های بین‌المللی

دکتر جلیل مالکی

استادیار و رئیس دانشجده حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز و

وکیل پایه یک دادگستری

سرشناسه : مالکی، جلیل، ۱۳۴۵-
 عنوان و نام پدیدآور : بیمه‌ی مسئولیت مدنی متصدیان حمل و نقل: مطالعه‌ی تطبیقی در حقوق
 ایران و کنوانسیون‌های بین‌المللی / تألیف جلیل مالکی.
 مشخصات نشر : تهران: خرسندی، ۱۳۹۷-
 مشخصات ظاهری : ۲۴۸ ص.
 شابک : 978-600-114-299-4
 وضعیت فهرست‌نویسی: فیا
 یادداشت : کتابنامه: ص [۲۱۹] - ۲۲۷؛ همچنین به صورت زیرنویس.
 موضوع : بیمه بآبروی - - ایران
 موضوع : حمل و نقل - - قوانین و مقررات - - ایران
 رده‌بندی کنگره : HG ۹۹۰۵/الف ۹م ۱۳۹۷
 رده‌بندی دسی : ۳۶۸/۲۰۹۵۵
 شماره ثبت‌نمایی ملی : ۳۴۹۴۰۱۶

انتشارات خرسندی

تهران، خیابان انقلاب - خیابان فخر رازی - خیابان آلفی نژاد - نرسیده به خیابان دانشگاه -

پلاک ۱۷۴ - واحد ۱

تلفن: ۵ - ۶۶۹۷۱۰۳۴ و ۵ - ۶۶۹۷۱۰۳۵

فروشگاه شماره ۱: میدان انقلاب، خ منیری جاوید (اردیبهشت)، پلاک ۱۷۴، من: ۶۶۹۵۰۷۵۹ - ۶۶۷۵۵۹۱۰
 فروشگاه شماره ۲: خ انقلاب، نرسیده به میدان فردوسی، کوچه شهید براتی، پلاک ۱۷۴، من: ۶۶۷۵۵۹۱۰

طبقه زیرین (قسمت کتابفروشی): ۶۶۷۵۵۹۱۰

پست الکترونیک: khorsandy.pub@gmail.com

سایت اینترنتی: www.Khorsandypub.com

بیمه‌ی مسئولیت مدنی متصدیان حمل و نقل
مطالعه‌ی تطبیق در حقوق ایران و کنوانسیون‌های بین‌المللی

تألیف: جلیل مالکی

چاپ اول: ۱۳۹۷

شمارگان: ۵۰ جلد

صفحه‌آرایی: الهام پیدایی

قیمت: ۲۳۰,۰۰۰ ریال

ISBN: 978-600-114-299-4

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۱۴-۲۹۹-۴

فهرست مطالب

۱۱	 مقدمه
۱۵	 فصل اول: کلیات
۱۶	 مبحث اول: تعریف بیمه
۱۶	 گفتار اول: تعریف بیمه
۱۸	 گفتار دوم: بیمه در جهان
۲۱	 گفتار سوم: بیمه در ایران
۲۴	 گفتار چهارم: بیمه در اسلام
۲۶	 گفتار پنجم: اصول اساسی حاکم بر بیمه
۳۰	 مبحث دوم: مسئولیت مدنی
۳۱	 گفتار اول: مفهوم مسئولیت مدنی
۳۱	 گفتار دوم: مبانی نظری مسئولیت مدنی
۳۶	 گفتار سوم: ارکان مسئولیت مدنی
۳۹	 مبحث سوم: بیمه مسئولیت مدنی
۳۹	 گفتار اول: تعریف بیمه مسئولیت مدنی
۴۰	 گفتار دوم: تاریخچه بیمه مسئولیت مدنی
۴۲	 گفتار سوم: انواع بیمه مسئولیت مدنی
۴۲	 گفتار چهارم: عناصر تشکیل دهنده بیمه مسئولیت مدنی
۴۵	 مبحث چهارم: تأثیر متقابل بیمه و مسئولیت مدنی
۴۵	 گفتار اول: تأثیر روانی
۴۶	 گفتار دوم: تأثیر حقوقی

مبحث پنجم: حمل و نقل	۴۹
گفتار اول: سیر تکامل حمل و نقل	۴۹
گفتار دوم: انواع حمل و نقل	۵۰
گفتار سوم: منابع حقوقی حمل و نقل	۵۴
گفتار چهارم: متصدی حمل و نقل	۵۹
گفتار پنجم: دارنده و سیله حمل و نقل	۶۰
 فصل دوم: ماهیت حقوقی بیمه مسئولیت مدنی متصدیان حمل و نقل	۶۷
مبحث اول: ماهیت بیمه و طور کلی	۶۸
گفتار اول: بیمه مدالت	۶۸
گفتار دوم: بیمه عقدی است لازم	۶۹
گفتار سوم: بیمه عقدی است معمولی	۷۰
گفتار چهارم: بیمه عقدی است رضایی	۷۱
گفتار پنجم: بیمه عقدی است تجاری	۷۱
گفتار ششم: بیمه عقدی است منجز	۷۱
گفتار هفتم: بیمه عقدی است مستمر	۷۲
گفتار هشتم: بیمه عقدی است الحاقی	۷۲
مبحث دوم: ماهیت بیمه مسئولیت مدنی	۷۳
گفتار اول: طرح بحث	۷۳
گفتار دوم: نظریه پیشنهاد	۷۷
گفتار سوم: نظریه معامله فضولی	۷۸
گفتار چهارم: نظریه تعهد یک طرفی	۷۸
گفتار پنجم: نظریه جعل استثنایی حق به سود ثالث	۷۹
مبحث سوم: ماهیت خاص بیمه مسئولیت مدنی متصدیان حمل و نقل	۸۰

فصل سوم: نحوه انعقاد و شرایط صحت بیمه مسئولیت مدنی متصدیان حمل و نقل ۸۵

مبحث اول: نحوه انعقاد بیمه مسئولیت مدنی متصدی حمل و نقل ۸۶

گفتار اول: ایجاب و قبول ۸۶

گفتار دوم: بیمه نامه مسئولیت ۸۷

گفتار سوم: قرارداد مقدماتی تشکیل بیمه مسئولیت ۹۴

مبحث دوم: شرایط صحت بیمه مسئولیت مدنی متصدی حمل و نقل ۹۷

گفتار اول: شرایط بیمه گذار ۹۷

گفتار دوم: شرایط بیمه گر ۹۹

فصل چهارم: مبنای مسئولیت مدنی متصدیان حمل و نقل ... ۱۰۱

مبحث اول: مسئولیت ۱۰۲

گفتار اول: قواعد عام حاکم بر مسئولیت متصدی حمل و نقل ۱۰۲

گفتار دوم: قواعد خاص حاکم بر مسئولیت متصدی حمل و نقل ۱۰۵

مبحث دوم: عدم مسئولیت ۱۱۱

گفتار اول: قواعد عام حاکم بر عدم مسئولیت متصدی حمل و نقل ۱۱۱

ج: قانون اصلاح قانون بیمه اجباری مسئولیت مدنی در رانندگان وسایل نقلیه موتوری

زمینی در مقابل شخص ثالث مصوب ۱۳۸۷/۴/۱۶ ۱۱۲

گفتار دوم: قواعد خاص حاکم بر عدم مسئولیت متصدی حمل و نقل ۱۱۳

فصل پنجم: تعهدات و آثار ناشی از عدم اجرای تعهدات طرفین بیمه مسئولیت

مدنی متصدیان حمل و نقل ۱۲۱

مبحث اول: تعهدات بیمه گذار ۱۲۲

گفتار اول: اعلام اطلاعات مربوط به موضوع بیمه ۱۲۲

گفتار دوم: آثار ناشی از عدم اعلام اطلاعات مربوط به موضوع بیمه ۱۲۵

- گفتار سوم: پرداخت حق بیمه..... ۱۲۷
- گفتار چهارم: آثار ناشی از عدم پرداخت حق بیمه..... ۱۲۹
- گفتار پنجم: محافظت از مورد بیمه و جلوگیری از توسعه خسارت..... ۱۳۰
- گفتار ششم: آثار ناشی از عدم محافظت از مورد بیمه و جلوگیری از توسعه خسارت..... ۱۳۲
- گفتار هفتم: اطلاع به بیمه‌گر در صورت تشدید خطر..... ۱۳۲
- گفتار هشتم: آثار ناشی از اطلاع تشدید خطر به بیمه‌گر..... ۱۳۳
- گفتار نهم: اعلام خسارت به بیمه‌گر..... ۱۳۳
- گفتار دهم: آثار ناشی از عدم اعلام خسارت به بیمه‌گر..... ۱۳۴
- مبحث دوم: تعهدات بیمه‌گر..... ۱۳۵
- گفتار اول: اعلام اطلاعات مربوط به موضوع بیمه..... ۱۳۵
- گفتار دوم: آثار ناشی از عدم اطلاعات مربوط به موضوع بیمه..... ۱۳۵
- گفتار سوم: جبران خسارت..... ۱۳۵
- گفتار چهارم: آثار ناشی از عدم جبران خسارت..... ۱۳۶
- فصل ششم: جبران خسارت در بیمه‌ی مسئولیت مدنی متصدیان حمل و نقل..... ۱۳۷
- مبحث اول: خسارت..... ۱۳۸
- مبحث دوم: جبران خسارت..... ۱۴۰
- گفتار اول: جبران خسارت در بیمه‌ی مضاعف..... ۱۴۱
- گفتار دوم: جبران خسارت در بیمه‌ی کمتر از ارزش موضوع بیمه یا کم بیمه شدن..... ۱۴۳
- گفتار سوم: جبران خسارت در صورت انتقال موضوع بیمه..... ۱۴۳
- گفتار چهارم: جبران خسارت در قانون اصلاح قانون بیمه‌ی اجباری مسئولیت مدنی دارندگان وسایل نقلیه‌ی موتوری زمینی در مقابل شخص ثالث مصوب ۱۴۴۱/۴/۱۶..... ۱۴۴
- گفتار پنجم: مرور زمان در دعوی جبران خسارت..... ۱۴۶
- مبحث سوم: انواع خسارت..... ۱۵۰

گفتار اول: خسارت کلی.....	۱۵۱
گفتار دوم: خسارت جزئی.....	۱۵۳
گفتار سوم: خسارت در بیمه اجباری مسئولیت مدنی دارندگان وسایل نقلیه موتوری.....	۱۵۵
مبحث چهارم: میزان خسارت.....	۱۶۰
گفتار اول: میزان خسارت قابل پرداخت در حمل و نقل دریایی.....	۱۶۱
گفتار دوم: میزان خسارت قابل پرداخت در حمل و نقل هوایی.....	۱۶۲
گفتار سوم: میزان خسارت قابل پرداخت در حمل و نقل زمینی.....	۱۶۴
گفتار چهارم: میزان خسارت قابل پرداخت در بیمه اجباری مسئولیت مدنی دارندگان وسایل نقلیه موتوری.....	۱۶۵
مبحث پنجم: تصفیه خسارت.....	۱۶۶
گفتار اول: اعمال مقدماتی و ارائه تصفیه خسارت ها.....	۱۶۶
گفتار دوم: بررسی تضمین بیمه ای.....	۱۷۰
فصل هفتم: انجمن های حمایت و غرامت و نقش آنها در تکمیل بیمه مسئولیت مدنی مقصدیان حمل و نقل.....	
مبحث اول: تعریف و تاریخچه انجمن حمایت و غرامت.....	۱۷۳
گفتار اول: تعریف انجمن حمایت و غرامت.....	۱۷۳
گفتار دوم: تاریخچه پیدایش انجمن حمایت و غرامت.....	۱۷۴
مبحث دوم: ساختار و روش کار انجمن حمایت و غرامت.....	۱۷۶
گفتار اول: ساختار انجمن حمایت و غرامت.....	۱۷۶
گفتار دوم: روش کار انجمن حمایت و غرامت.....	۱۷۷
گفتار سوم: تفاوت عملیات بیمه گری در انجمن های حمایت و غرامت با بیمه های بازرگانی.....	۱۷۸

مبحث سوم: پوشش‌های بیمه‌ای انجمن‌های حمایت و غرامت و استثنائات وارده به آن.....	۱۷۹
گفتار اول: پوشش‌های بیمه‌ای انجمن‌های حمایت و غرامت.....	۱۷۹
گفتار دوم: استثنائات و محدودیت‌های پوشش‌های انجمن حمایت و غرامت.....	۱۸۴
نتیجه:.....	۱۸۶
منابع و مأخذ.....	۱۹۵
ضمایم.....	۲۰۳

مقدمه

زمانی تصمیم به ترمیم این کتاب می‌گیرم که در کشورهای پیشرفته، مقوله مسئولیت مدنی و آثار ناشی از آن نسبت به اوایل دهی و از مسلمات علم حقوق تلقی می‌شود. دامنه مسئولیت‌ها گسترش یافته و تمامی روابط اجتماعی را در بر گرفته است. دیگر کسی مسئولیت ناشی از زیان‌های معنوی را انکار نمی‌کند و تقصیر را به عنوان تنها مبنای مسئولیت به رسمیت نمی‌شناسد.

قانون‌گذاران برای هر فعل و یا ترک فعلی، تکلیف مراقبت^۱ در نظر گرفته‌اند و دادگاه‌ها از کوچک‌ترین عواقب این مسئولیت‌ها نمی‌گذرند. هر پایداری جدیدی که پایه عرصه وجود می‌گذارد به همراه خود انبوهی از مسئولیت‌ها را به دنبال می‌آورد و انسان‌ها روز به روز خود را مسئول و مسئول‌تر می‌بینند.

در این عرصه روبه‌تزايد مسئولیت‌ها، از یک طرف انسان‌های مسئول هر لحظه خود را در مظان جبران خسارت‌هایی می‌بینند که شاید تحمل آن برای بسیاری از آنان غیر ممکن باشد و از طرف دیگر انسان‌های زیان‌دیده خود را مواجه با اشخاصی می‌بینند که علی‌رغم احراز مسئولیت آن‌ها، توان پرداخت خسارت را ندارند.

حال چه باید کرد؟ آیا می‌شود زندانی به بزرگی شهرها احداث کرد و هرکس را که توان جبران خسارت ندارد مجبور نمود؟^۱ و یا اینکه باید به حکم قاعده «المفلس فی امان الله» زیان زننده مسئول را به حال خود رها کرد و بار تحمل زیان را به زیان‌دیده مفلوک تحمیل نمود؟ مسلماً نه راه حل اول میسر و ممکن است و حتی اگر میسر و ممکن باشد، عقل و شرع اجازه انجام آن را نمی‌دهد و نه راه حل دوم منصفانه می‌باشد، چرا که در این صورت هر شخص زیان‌دیده‌ای، دو بار خسارت می‌بیند. یک بار توسط زیانی که زیان زننده به او وارد کرده است و بار دیگر به واسطه عدم جبران آن زیان توسط زیان زننده.

بنابراین تنها راه ممکن، توسل به شیوه‌ای است که از یک طرف زیان زننده را در مسیر جبران زیان حمایت نماید و از طرف دیگر زیان‌دیده را از مواجه شدن با زیان زننده‌ای مفلس‌رهایی بخشد.

این شیوه، چیزی نیست جز نه سال به زمانه بیمه مسئولیت مدنی که امروزه در جهان همگام با مسئولیت مدنی رشد نموده و با گرد هم آوردن اشخاص مسئول، زیان‌های ناشی از مسئولیت آن‌ها را تأمین نموده است.

بیمه مسئولیت مدنی در اوایل قرن ۱۹ میلادی و به دنبال سایر رشته‌های بیمه؛ مانند بیمه عمر و بیمه حوادث و همزمان با گسترش و افزایش تکنولوژی مازاد به وجود آمد. این نوع بیمه در آغاز به صورت بیمه مسئولیت مدنی ناشی از حوادث که بیمه مسئولیت مدنی کارفرما آشکار شد و پس از مدتی با اختراع و تکامل اتومبیل و وسایل حمل و نقل، مینی و هوایی و دریایی و حرکت آن‌ها در شاهراه‌ها و آب‌راه‌ها و حوادث و خساراتی که به بار آوردند، به صورت یک رشته مستقل فراگیر شد.

۱- ماده ۱۲ قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی مصوب ۱۳۷۷/۸/۱۰: هرکس محکوم به پرداخت مالی به دیگری شود چه به صورت استرداد عین یا قیمت یا مثل آن و یا ضرر و زیان ناشی از جرم یا دپیه و آن را تأدیه ننماید، دادگاه او را الزام به تأدیه نموده و چنانچه مالی از او در دسترس باشد آن را ضبط و به میزان محکومیت از مال ضبط شده استیفای می‌نماید و در غیر این صورت بنا به تقاضای محکوم له، معتنع را در صورتی که معسر نباشد تا زمان تأدیه حبس خواهد کرد. لازم به ذکر است که به موجب بند ج ماده ۱۸ آیین‌نامه اجرایی قانون فوق اثبات افسار محکوم علیه فقط پس از زندانی شدن او ممکن می‌باشد.

اولین چالشی که از همان ابتدا ذهن تئوریسین‌های بیمه مسئولیت مدنی را به خود مشغول کرد، تبیین ماهیت حقوقی این بیمه بود. برخی با توسل به اصل نسبی بودن قراردادها^۱ ماهیت این نوع بیمه را یک نوع ماهیت قراردادی دانستند که تنها بین بیمه‌گر و بیمه‌گذار لازم‌الاتباع بود؛ و برخی دیگر با مراجعه به فلسفه وضع این بیمه‌ها که همانا جبران خسارت از زیان دیده ثالث بود، ماهیت این نوع بیمه را نوعی تعهد به نفع ثالث دانستند که به موجب آن به شخص ثالث زیان‌دیده حق می‌داد مستقیماً به بیمه‌گر به عنوان مسئول جبران خسارت وارده توسط بیمه‌گذار مراجعه نماید.

در میان خرد این دسته از بیمه‌ها نیز بیمه‌هایی تولد یافتند که ماهیت آن‌ها با سایر بیمه‌های مسئولیت متفاوت بود. دسته از بیمه‌ها که به بیمه مسئولیت حرفه‌ای مشهور گردیدند، به واسطه مفروض بودن مسئولیت بیمه‌گذار از سایر بیمه‌های مسئولیت که در آن مسئولیت بیمه‌گذار غیرمفروض بود جدا گردیدند.

بیمه مسئولیت مدنی متصدیان حل و فصل یکی از آن دسته بیمه‌های مسئولیت حرفه‌ای بود که به واسطه مشخص بودن میزان مسئولیت متصدی در قوانین داخلی و کنوانسیون‌های بین‌المللی و همچنین مفروض بودن مسئولیت او از سایر انواع بیمه‌های مسئولیت متمایز گردید.

در این نوع بیمه به دلیل عدم قانون‌گذاری، مسائل و ابهاماتی به وجود آمده است که این مسائل و ابهامات بیمه‌گران و بیمه‌گذاران و اشخاص ثالثی را که بیمه‌بیمه‌نامه می‌باشند، دچار مشکل نموده است. از یک طرف چارچوب حقوقی این نوع بیمه نامشخص نشده است که این امر نحوه انعقاد آن را با اشکال مواجه ساخته است. از طرف دیگر شرایط متعاقبین آن مشخص نشده است که این امر نیز صحت یا بطلان عقد را دچار ابهام نموده است. تعهدات طرفین، مبنای مسئولیت آن‌ها و نحوه جبران خسارت از دیگر مسائل مهمی است که به درستی تبیین نشده است و خلاصه کلام اینکه کلیه ابعاد حقوقی این نوع بیمه‌ها متأسفانه به دلیل خلأ وجود قانون‌گذاری کافی به سلیقه افراد واگذار شده است و آنان نیز

که اغلب آشنایی با مسائل حقوقی ندارند، قراردادهایی منعقد می‌کنند که به دلیل روشن نبودن ضوابط حقوقی آن عموماً دچار اشکال می‌شود و دخالت مراجع قضایی را در پی دارد که در این صورت حتی مراجع قضایی نیز برای تبیین و تشخیص حقوق و تعهدات طرفین به دلیل فقدان قانون‌گذاری صحیح دچار مشکل می‌شوند و برای حل قضیه به عموماًت و قوانین کلی مراجعه می‌کنند. به همین دلیل ما بر آن شدیم تا با مراجعه به حقوق کشورهای دیگر و قواعد و مقررات موجود و عرف حاکم بر معاملات بیمه‌ای زوایای حقوقی این بحث را تبیین نماییم تا بدین وسیله از اعمال سلیقه‌های فردی که عموماً با موازین حقوقی سازگاری ندارد، جلوگیری شود.

بر این مبنا کتاب حاضر را که حاصل رساله دکتري حقوق خصوصی اینجانب می‌باشد، در سه بعد حمل و نقل دریایی، حمل و نقل هوایی و حمل و نقل زمینی تهیه نمودم که محدوده مسائل مورد بحث آن صرفاً بررسی ابعاد حقوقی پوشش‌های بیمه مسئولیت مدنی در امر حمل و نقل و چگونگی بران‌سازات وارده به اشخاص ثالث می‌باشد. به جرأت می‌توان گفت برخلاف کشورهای صیسی مسئولیت مدنی و بیمه آن پیشرفت مبسوطی داشته است، در ایران این رشته هنوز در ابتدای راه است. به همین دلیل جنبه‌های مجهول و مبهم آن، به ویژه در زمینه حقوق و تکالیف بیمه‌گذاران و بیمه‌گران در مقابل یکدیگر و در مقابل اشخاص ثالث زیان‌دیده مشهود است که انشاء الله در این کتاب سعی شده است این ابهامات تبیین و راه‌حل‌های مناسب ارائه گردد.

تهران - دی ماه ۱۳۹۶

دکتر جلیل مالکی